

„Polonicum” – definicja pojęcia, zakres doboru materiału, zastosowanie w bibliografii

Łacińskie słowo *polonicum* (l.mn: *polonica*), oznaczające w dowolnym tłumaczeniu: „to, co polskie”, stanowi istotę polskiej bibliografii narodowej. Uznanie danego druku za *polonicum* lub jego wykluczenie z tej grupy, wpływa w decydujący sposób na wielkość i zawartość zasobu wydawniczego opisywanego w bibliografii. Rzutuje tym samym na podstawowe cele, jakie stawia się każdej bibliografii – dostarczenie pełnej informacji o piśmiennictwie danego kraju oraz danych liczbowych służących do zestawień statystycznych, w tym np. wielkości produkcji typograficznej. Szczęólnego znaczenia termin *polonicum* nabiera przy tworzeniu retrospektywnej bibliografii narodowej, rejestrującej publikacje od połowy XV do końca XVIII wieku, nazywane zgodnie z polską terminologią starymi drukami. W pracach obejmujących dawną produkcję piśmienniczą i wydawniczą ustalenie zakresu pojęcia *polonicum*, czyli wytyczenie kryteriów doboru materiału, jest zadaniem fundamentalnym.

Problemy na tym polu napotkali już nasi poprzednicy, autorzy pierwszych zestawień sporządzanych od XVII w. Dał temu wyraz m.in. Adam Jocher (1791–1860), zamieszczając w przedmowie do pracy *Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce* następującą uwagę „nie ma pono kraju, w którymby trudniej było dokonać zebranie pełne bibliograficzne jak w Polsce, czego przyczyny [...] zawisłe są od szczególnych kraju okoliczności”¹. Na owe okoliczności składały się niestabilne uwarunkowania polityczne Rzeczypospolitej Obojga Narodów, zmieniające się granice państwa i jego ziem lennych, a co za tym idzie – wielonarodowy charakter mieszkańców tych ziem. Dodatkowym utrudnieniem była rozbieżność granic państwa z zasięgiem polskiej administracji kościelnej, widoczna chociażby na Śląsku. Dlatego też definicja *polonicum* przybierała w naszej tradycji bibliograficznej zróżnicowane znaczenia.

¹ A. B. Jocher, *Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce*, t. 1, Wilno 1840, s. XVIII.

I chociaż obecnie termin ten został określony przynajmniej w podstawowych zręczach, to nadal jego interpretacja nie jest jednoznaczna, co tym samym powoduje sporo kłopotów w pracy bibliograficznej.

Krótki rys historyczny

Początki bibliografii polskiej wiąże się z nazwiskiem Szymona Starowolskiego (1588–1656), chociaż jego *Scriptorum Polonicorum hekatontas* (Frankfurt 1625), zawierające sto not biograficznych wybranych subiektywnie pisarzy, daje raczej syntetyczny obraz ówczesnej literatury polskiej, a nie wykaz bibliograficzny.

Twórcą bibliografii narodowej *sensu stricto* był natomiast biskup kijowski Józef Andrzej Załuski (1702–1774), bibliofil, animator życia umysłowego swojej epoki, założyciel razem z bratem – Andrzejem Stanisławem – pierwszej w Rzeczypospolitej biblioteki powszechnie dostępnej, nazywanej księżnicą narodową. Na podstawie jej zasobów Józef Andrzej opracował dziesięciotomową bibliografię *Bibliotheca Polona magna universalis*. To monumentalne dzieło, zachowane przed II wojną światową w Bibliotece Narodowej jedynie w rękopisie (autor nie zdołał zdobyć środków na publikację), niestety spłonęło po powstaniu warszawskim w 1944 r. Ale garść informacji na temat kompozycji bibliografii i zebranego tamże materiału przekazał Załuski w pracy opublikowanej wiele lat po jego śmierci pt. *Biblioteka historyków, prawników, polityków i innych autorów polskich lub o Polsce piszących*². Wiadomo zatem, że Załuski rejestrował nie tylko książkę drukowaną, lecz także manuskrypty, i że po raz pierwszy włączył do bibliografii polskiej dzieła autorów innych narodowości mieszkających w Polsce, utwory obce tłumaczone na język polski czy też dedykowane Polakom.

Ewenementem księgoznawczym w skali europejskiej jest bez wątpienia wielotomowa *Bibliografia polska* zapoczątkowana w połowie XIX wieku przez Karola Estreichera (1827–1908) – historyka literatury zwanego często i słusznie „ojcem polskiej bibliografii” – kontynuowana zaś przez jego syna Stanisława (1869–1939), potem wnuka Karola (1906–1984), a w naszych czasach przez zespół Centrum Badawczego Bibliografii Polskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Bibliografię tworzą trzy części (serie): część I – *Bibliografia polska XIX stulecia, w układzie alfabetycznym haseł autorów i tytułów*; część II – *Bibliografia polska XV–XIX stulecia, w układzie*

² Józefa Jędrzeja Załuskiego biskupa kijowskiego i czarniechowskiego *Biblioteka historyków, prawników, polityków i innych autorów polskich lub o Polsce piszących, z przypisami Józefa Epifanio Minasowicza; nowemi przypisami pomnożył i wyd. Józef Muczowski, Kraków 1832.*

chronologicznym wydań; część III – Bibliografia polska XV–XVIII stulecia, w układzie alfabetycznym haseł autorów i tytułów.

Estreicher przyjął szerokie kryteria typowania materiałów, co tłumaczył dwoma względami. Po pierwsze, były to potrzeby historii literatury, której bibliografia winna dostarczyć najpełniejszych źródeł. Po drugie, przypisał swojemu dziełu ważną rolę patriotyczną. W drugiej połowie XIX wieku, kiedy tworzył swoją bibliografię, Polska jako państwo nie istniała na mapie Europy, a ziemie polskie były wcielone do sąsiednich mocarstw: Rosji, Prus i Austrii. Estreicher wierzył, że im większa liczba druków zostanie wykazana w *Bibliografii*, tym dobitniej będzie ona świadczyła o żywotności umysłowej polskiego narodu, i że udowodni tym samym Europie, a szczególnie zaborcom, jak bogata jest nasza literatura i polska tradycja kulturalna³. W swoim pomnikowym dziele starał się zatem zgromadzić w miarę możliwości kompletną produkcję wydawniczą okresu staropolskiego, uwzględniając: druki wydane w państwie polskim w jego granicach historycznych; dzieła napisane przez Polaków oraz dzieła w języku polskim bez względu na miejsce wydania; dzieła obcych autorów dotyczące Polski bądź związane z Polską, Polakami⁴.

Dalszy rozwój polskiej bibliografii retrospektywnej odbywał się pod silnym wpływem koncepcji K. Estreichera. Jego stanowisko w sprawie znaczenia pojęcia *polonicum* ulegało na przestrzeni lat pewnym korektom, ale w zasadzie obowiązuje do dzisiaj. Budzi jednak nadal ożywione dyskusje. Głos w tej materii zabierali najwybitniejsi przedstawiciele polskiej szkoły bibliograficzno-księgoznawczej z Kazimierzem Piekarskim (1893–1944)⁵ oraz Alodią Kawecką-Gryczową (1903–1990) na czele⁶. Tej ostatniej zawdzięczamy sformułowanie podziału na *polonica* właściwe, nazwane *sensu stricto*, oraz *polonica* drugiego stopnia, uboczne, nazwane *sensu largo*. Owe zróżnicowanie pojęciowe powinno znaleźć odzwierciedlenie w metodzie opisu bibliograficznego – dla *poloników sensu stricto* pełny opis (z odwzorowaniem grafii tytułu, kolacji, sygnowania składek itp.), a skrócony dla *poloników sensu largo*.

³ M. Dembowska, *Metoda „Bibliografii Polskiej” Karola Estreichera*, Warszawa 1954, s. 21–22.

⁴ M. Dembowska, *Ewolucja pojęcia bibliografii narodowej od Karola Estreichera do naszych czasów*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Karola Estreichera*, Kraków 1964, s. 101.

⁵ K. Piekarski, *Zadania bibliografii polskiej XVI stulecia*, [w:] *IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich w Warszawie. Referaty*, cz. 1, Warszawa 1936, s. 327–335.

⁶ A. Kawecką-Gryczową, *Problèmes actuels de la bibliographie nationale rétrospective en Pologne*, [w:] *Conférence Internationale de Bibliographie, Warszawa 19–21 IX 1957*, Warszawa 1961, s. 49–63; też, *Nad uzupełnieniami Bibliografii Polskiej Estreichera*, [w:] *Z problemów bibliografii*, Warszawa 1970, s. 195–219.

Zakres doboru materiału

Przyjrzyjmy się, jakie cechy formalne i merytoryczne decydują o typowaniu dzieł do zespołu *polonicum*. Podstawowe kryteria to: (1.) kryterium terytorialne, nazywane także państwowym; (2.) kryterium narodowe, nazywane także etnicznym; (3.) kryterium tematyczne, nazywane także treściowym; (4.) kryterium językowe.

Kryterium terytorialne. Pod tym określeniem rozumiemy obszar obejmujący granice historyczne Rzeczypospolitej Obojga Narodów jak również tzw. polski obszar kulturowy. W interesującym nas okresie od XVI do XVIII w. w skład Rzeczypospolitej Obojga Narodów wchodziły ziemie: państwa polskiego (Korona Polska, Mazowsze, część Ukrainy włączanej do Korony w 1569 r.); Wielkiego Księstwa Litewskiego (od 1385 r. połączonego z Rzeczypospolitą unią personalną: ziemie obecnej Litwy, Białorusi oraz części Ukrainy); Prus Królewskich (włączonych po 1466 r.: obszar Pomorza Gdańskiego, ziemi chełmińskiej, Malborka, Elbląga oraz Warmii).

O ile łatwo jest zdefiniować kryterium terytorialne, to już jego zastosowanie w praktyce bywa kłopotliwe. Włączanie do *polonicum* całości kształtu produkcji typograficznej ukazującej się na wymienionym obszarze, niezależnie od języka tekstu i narodowości autora, wywołuje często pytanie: „czy słusznie?” Wątpliwości dotyczą m.in. dokumentów niemieckojęzycznych wydawanych w regionach zamieszkałych w dużym procencie przez ludność pochodzenia germańskiego (Gdańsk, Elbląg, Toruń) czy też ksiąg liturgicznych przeznaczonych dla odbiorców różnych wyznań religijnych, używanych w bóżnicach, cerkwiach, itp. Według K. Estreichera druki hebrajskie tłoczone na ziemiach polskich, o ile nie były związane z historią Polski lub dedykowane Polakom, nie należą do naszej literatury⁷. Natomiast księgi tłoczone cyrylicą, począwszy od druków Szwajpolta Fiola (Kraków 1491), traktował on jako „bezwarunkowo i wyłącznie własność literatury polskiej, bo [...] były drukowane przez Polaków, tylko w obrębie swoich granic i tylko dla mieszkańców swoich prowincji”⁸. Zwolennikiem rejestrowania kompletnej produkcji drukarskiej wytworzonej na obszarze dawnej Rzeczypospolitej (łącznie z książką ruską, żydowską, węgierską, grecką drukowaną w Krakowie itp.) był także K. Piekarski, który postrzegał bibliografię jako źródło do badań nad rozwojem drukarstwa polskiego⁹. Uwzględniając zatem postu-

⁷ Część ich jednak włączył do *Bibliografii*, argumentując, iż tak postąpili jego poprzednicy (K. Estreicher, *Bibliografia Polska*, t. 12. Kraków 1891, s. X).

⁸ K. Estreicher, dz. cyt., t. 8, Kraków 1882, s. VIII–IX.

⁹ K. Piekarski, dz. cyt., s. 329.

laty powyższych bibliografów, wpisujemy na listę *poloniców* każdy druk wydany na obszarze dawnej Rzeczypospolitej.

P o l s k i o b s z a r k u l t u r o w y oznacza tereny znajdujące się poza granicami państwa polskiego, na których wyraźnie zaznaczyły się polskie wpływy na życie umysłowe, piśmiennictwo i drukarstwo. Są to przede wszystkim regiony leżące na styku dwóch kręgów kulturowych – polskiego i niemieckiego: Prusy Książęce (dawne państwo zakonu krzyżackiego, od 1525 r. lenno polskie, od 1657 pod suwerenną władzą Hohenzollernów) oraz Śląsk (od 1526 r. pod berłem Habsburgów, diecezja wrocławska podlegała metropolii gnieźnieńskiej aż do XIX wieku). W przypadku wydawnictw z tych terenów do kategorii *polonicum* zaliczamy produkcję typograficzną z XVI wieku, uwzględniając żywe w owym czasie kontakty kulturalne, personalne, religijne z Polską. W stosunku do druków z okresu późniejszego, kiedy ta więź się rozluźniła, decyduje język lub treść dzieła, a nie terytorium czy śląskie albo pruskie pochodzenie autora. Wyjątkiem są tu ziemie południowo-zachodniej Ukrainy, włączone do Carstwa Rosyjskiego w 1668 r. na podstawie rozejmu andruszowskiego, ale nadal utrzymujące swoją odrębność prowincjonalną i związki z Polską daleko mocniej niż z Rosją. Książki z oficyn Kijowa, Nowogrodu i Czernihowa, miast formalnie nienależących już do Polski, zostały przez Estreichera zaliczone także do bibliografii polskiej¹⁰.

Natomiast w stosunku do produkcji drukarskiej pochodzącej z Inflant, Księstwa Kurlandii i Semigalii, stanowiących okresowe lenna Rzeczypospolitej, oraz Pomorza Zachodniego (przyłączonego do Polski po 1945 roku) o przynależności do *polonicum* rozstrzygają kryteria językowe, narodowościowe, tematyczne, a nie terytorialne.

K r y t e r i u m n a r o d o w e . Do kategorii *polonicum* zaliczamy dzieło wytworzone przez osobę związaną z Polską: więzami etnicznymi, czyli osobę narodowości polskiej; więzami państwowymi, czyli mieszkańca ziem dawnej Rzeczypospolitej; osobę związaną z Polską poprzez autoidentyfikację, czującą się Polakiem bądź uważającą się za poddanego władcy polskiego. Tak ogólnie nakreślone zasady klasyfikacji kryją w sobie mnóstwo zasadzek interpretacyjnych. Przywoływany tu już K. Piekarski zalecał stosowanie kryterium narodowego łącznie z terytorialnym, inaczej bowiem napotykały na trudności nie do przewyciężenia¹¹. Zwyczajowo przyjęło się traktować jako *polonica*:

¹⁰ K. Estreicher, dz. cyt, t. 8, Kraków 1882, s. IX.

¹¹ K. Piekarski, dz. cyt, s. 329.

– dzieła stworzone przez Polaków, bez względu na język tekstu i miejsce wydania. Uwzględniane są prace samodzielnie lub powstałe we współpracy, tłumaczone, opracowane, wydawane itp. Rejestruje się również publikacje powstałe poza granicami Rzeczypospolitej, czyli *polonica* zagraniczne. Do tej grupy zaliczamy produkcję wydawniczą polskich typografów zatrudnionych na obczyźnie. To K. Piekarski upomniał się o takie rozszerzenie zakresu *poloniców*, włączając np. książki z oficyny drukarza nazwanego Stanisławem Polakiem, tłoczącego w XV w. we Włoszech i Hiszpanii (Neapolu i Sewilli), czy Rafała Skrzetuskiego-Hoffhaltera (zm. 1568), polskiego szlachcica działającego w drugiej połowie XVI wieku na terenie dzisiejszej Austrii, Węgier, i Rumunii (Wiedeń, Debreczyn, Alba Julia):

– dzieła pisarzy obcego pochodzenia wytworzone w okresie ich pobytu w Polsce, niezależnie od miejsca publikacji. Jak pięknie napisał K. Estreicher, „dzieła owe wsiąkają w wielkie ciało literatury naszej”¹². Część tych tekstów stanowią pisma różnowierców działających w tolerancyjnej Rzeczypospolitej w XVI i XVII wieku, jak chociażby czeskiego pedagoga Jana Amosa Komenskigo (1592–1670), wyznawcy braci czeskich osiadłego w Lesznie, autora podręcznika do nauki języka łacińskiego *Janua linguarum reserata*, wielokrotnie wznawianego w oficynach europejskich¹³;

– publikacje, które wyszły spod pras cudzoziemców osiadłych w Rzeczypospolitej. Wybitnym ich przedstawicielem był m.in. Hieronim Wietor (zm. ok. 1546/7), urodzony na Dolnym Śląsku poddany Habsburgów, który rozpoczął pracę w Wiedniu, a następnie przez dwadzieścia lat „imprimował” w Krakowie i zyskał miano jednego z najwybitniejszych drukarzy w Polsce pierwszej połowy XVI wieku. Cały dorobek typograficzny Wietora, także ten z wiedeńskiego okresu, jest zaliczany do *poloników*, co wywołuje niekiedy kontrowersje. W katalogu *poloników* z zasobu Herzog August Bibliothek w Wolfenbüttel, opracowanym przez kolegów z Biblioteki Jagiellońskiej, pominięto „z pewnym wahaniem” tę część jego produkcji, głównie z powodu wątpliwości dotyczących tożsamości Wietora: „Kim on jednak był, a raczej kim się czuł. Czy Niemcem, czy Polakiem, a może po prostu Ślązakiem”¹⁴. Ten przykład dobitnie pokazuje, z jakimi dylematami ma do czynienia polski bibliograf usiłujący

¹² K. Estreicher, dz. cyt., t. 8, Kraków 1882, s. VIII.

¹³ Zob. K. Estreicher, dz. cyt., t. 19, s. 440–445; notuje także edycje z Amsterdamu, Genewy, Lipska, Londynu, Norymbergi itd.

¹⁴ *Polnische Drucke und Polonica 1501–1700. Katalog der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel*, Bd 1: 1501–1600, Teil 1, bearbeitet von M. Gołuszka und M. Malicki, München [et al.] 1992, s. XIV.

wyodrębnić pozycje wydawnicze do retrospektywnej bibliografii narodowej.

K r y t e r i u m t e m a t y c z n e dotyczy zawartości dzieła. Chodzi tu oczywiście o druki obce, do których nie mają zastosowania wymienione wyżej kryteria terytorialne, narodowe czy językowe. Ogólne sformułowanie Estreichera, iż są to prace „odnoszące się do Polski bądź swoją osnową, bądź też dedykowane możliwym panom”¹⁵ wprowadziło chyba najczęściej zamieszania w opracowywanych w naszych już czasach uzupełnieniach i kontynuacjach do *Bibliografii Polskiej*. Ich autorzy na zasadzie „automatu” jako *polonica* traktowali utwory, w których znalazło się nawet jednostkowe wystąpienie słowa „Polonia”. Zdecydowane zdanie w tej sprawie A. Gryczowej pozwoliło na zawężenie zasad selekcji. Do kategorii *polonicum* zaliczamy zatem: dzieła w całości lub w większych fragmentach poświęcone Polsce, Polakom, dzieła dedykowane Polakom, niezależnie od miejsca i języka publikacji.

Problem z klasyfikacją do tej grupy sprawiają wydawnictwa obce o zasięgu uniwersalnym, typu encyklopedyczno-bibliograficznego, w których z założenia umieszczano informacje dotyczące różnych krajów i osób. Profesor Gryczowa dzieła te zdecydowanie wykluczała. W praktyce jednak autorzy publikowanych katalogów, zwłaszcza poloników XVI wieku, często je zamieszczają. Trudno jest bowiem rozstrzygać, czy dany fragment tekstu o Polsce jest „większy” czy „mniejszy”. Jaka miarą je mierzyć – ilością zdań? Z drugiej strony nawet owe „ułamki”, niemające z punktu widzenia definicji znamion *polonicum*, mogą okazać się interesujące dla badaczy szeroko rozumianej humanistyki. Dlatego też w publikowanym przez zespół Gabinetu Starych Druków Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie *Katalogu druków XVI wieku*¹⁶ przyjęliśmy zasadę, że – nie rozstrzygając o przynależności lub nie danego dzieła do kategorii *polonicum* – zawsze cytujemy w opisie bibliograficznym najdrobniejsze nawet wzmianki odnoszące się do Polski, Polaków. Numery tych pozycji są ponadto indeksowane w osobnym wykazie *Polonica i parapolonica*.

K r y t e r i u m j ę z y k o w e teoretycznie nie sprawia problemów. Obejmuje teksty w języku polskim, niezależnie od miejsca ich wytworzenia lub opublikowania oraz narodowości autora. Poza oryginalnymi dziełami napisanymi i wydrukowanymi po polsku uwzględniane są także: tłumaczenia na język polski dzieł obcych autorów; teksty w językach

¹⁵ K. Estreicher, dz. cyt., t. 8, Kraków, 1882, s. VIII.

¹⁶ *Katalog druków XV–XVI wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, t. 1, cz. 1: *XV wiek*; t. 1, cz. 2, t. 2–5: *XVI wiek. A–O*, Warszawa 1994–2015 (dalsze tomy w przygotowaniu).

obcych przełożone z języka polskiego; dzieła wielojęzyczne, jeżeli jednym z języków jest także język polski.

Przestrzeżenie owych reguł prowadzi niekiedy do zaskakujących wyników. Przykładem niech będzie wydana w Petersburgu w 1741 r. *Monarchija tureckaja opisannaja cerez Rikota [...] pieriewiedena s pol'skawo na rossijskoi jazyk*¹⁷. Podstawą rosyjskiego przekładu tego bardzo poczytnego dzieła *Present state of the Ottoman empire* angielskiego autora Paula Rycaut (1628–1700) była polska wersja językowa Jana Wielopolskiego (zm. 1668), która ukazała się w Słucku w 1678 roku¹⁸. K. Estreicher petersburskiej edycji nie umieszcza w swojej *Bibliografii*, nie wiadomo, czy nie dotarł do egzemplarza, czy też pominął ją świadomie. Ale z formalnego punktu widzenia (mamy do czynienia z tłumaczeniem z języka polskiego) omawiane dzieło należy włączyć do zespołu *polonica*, nawet jeżeli narazimy się na zarzut powiększenia bibliografii narodowej „ponad zdrowy rozsądek”.

Zastrzeżenia w tej kategorii dotyczą także publikacji, w których język polski występuje fragmentarycznie, czasami nawet w pojedynczych słowach. Zdania bibliotekarzy są tu również podzielone, przeważa jednak tendencja, aby jako *polonicum* traktować druki najwcześniejsze z XV i XVI wieku, kiedy to język polski dopiero się kształtował. Nie ma natomiast obligatoryjnych postanowień dotyczących utworów z późniejszych lat i bibliografowie postępują tu niejednoznacznie.

Zakończenie

Zdajemy sobie sprawę, że tak rozległe rozumienie pojęcia *polonicum*, stosowane w retrospektywnej bibliografii narodowej, jest koncepcją właściwą tylko bibliografii polskiej. Ośrodki innych krajów przy tworzeniu własnych wykazów bibliograficznych najczęściej stosują w doborze materiałów kryterium terytorialne i/lub językowe¹⁹. O kształcie naszej bibliografii zadecydowały jednak poprzednie pokolenia, którym przyświecały – jak w przypadku K. Estreichera – wzniosłe idee. *Polonicum* nie oznacza dla nas wyłącznie piśmiennictwa literatury polskiej. Uwzględnienie miejsca publikacji, narodowości autora czy zawartości tematycznej tekstu sprawia, że do tego zespołu włączamy dodatkowo prace

¹⁷ Edycja notowana [w:] *Сводный каталог книг гражданской печати XVIII века. 1725–1800*, Том 3, Москва 1966, poz. 5989; egz. BUW, sygn. Sd. 5.7.1.9.

¹⁸ *Monarchia turecka opisana przez Ricota [...] z francuskiego języka na polski przetłumaczona przez Szlachcica Polskiego*, [Słuck] 1678; egz. BUW (sygn. Sd. 714.1337) <<http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/publication?id=104505>>.

¹⁹ Zob. np. *Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des XVI. Jahrhunderts*, Bd. 1–25, Stuttgart 1983–2000.

napisane i wydane poza polskim kręgiem kulturowym. Konsekwencją zastosowania owych zasad jest przynależność wielu dzieł jednocześnie do bibliografii polskiej oraz bibliografii pozostałych narodów europejskich. Ta dwoistość, chociaż utrudnia sporządzanie zestawień liczbowych dotyczących drukiarstwa danego kraju, odzwierciedla jednak realia historyczne – prace Polaków ukazywały się przecież w zagranicznych ośrodkach typograficznych. Tworzona według takich założeń bibliografia narodowa w pełni dokumentuje dorobek kulturalny narodu oraz jego związki z innymi krajami wraz z uwzględnieniem wzajemnych wpływów i współzależności.

Jakie znaczenie dzisiaj ma dla nas termin *polonicum*? Nikt z nas już nie podejmie trudu tworzenia retrospektywnej bibliografii narodowej od nowa, według zmienionych założeń metodycznych. Nie ma takiej potrzeby. Jednak w codziennej pracy bibliotecznej – przy tworzeniu katalogów bibliotecznych czy też wydzielaniu magazynowym i liczeniu zasobów „polonikowych” – bardzo odczuwamy brak jasno wytyczonych zasad.

Streszczenie

„Polonicum” – definicja pojęcia, zakres doboru materiału, zastosowanie w bibliografii

W artykule zreferowano problemy związane z tworzeniem polskiej retrospektywnej bibliografii narodowej. Przedstawiono krótki zarys historyczny tego zagadnienia (skupiając się na podstawowym wykazie literatury polskiej, czyli *Bibliografii* K. Estreichera), podano definicję *polonicum* funkcjonującą w dzisiejszej praktyce bibliotecznej oraz zasady doboru materiału do bibliografii narodowej. Przy omawianiu poszczególnych kryteriów (terytorialnego, narodowego, tematycznego i językowego) ukazywano na wybranych przykładach piśmiennictwa/wydawnictw z okresu XVI–XVIII w. trudności z realizacją przyjętych zasad typowania dzieł do zespołu *polonica*.

Słowa kluczowe: metodyka bibliografii – polska bibliografia retrospektywna – stare druki – polonica.

Summary

The term „Polonicum”: its definition
and use in bibliography

The article discusses selected issues related to the work on the national Polish retrospective bibliography. A short historical outline of the changes in understanding of the term “Polonicum” is presented (chiefly, with respect to the fundamental bibliography of the Polish literature, i.e. the *Bibliografia* by K. Estreicher). The author provides the definition of the term “Polonicum,” currently accepted in the Polish bibliographic practice, and the rules of selecting materials to be included in the national bibliography. While discussing individual criteria (territorial, national, thematic, and linguistic) H. Mieczkowska brings forth instances of writings from the period ranging from 16th to 18th century that demonstrate the difficulties, which arise from applying the aforementioned rules in picking out Polonica.

Key words: methodology of bibliography – Polish retrospective bibliography – old prints – Polonica.